

Ehregard Högnäs

Sidenvägen

Siden har genom tiderna intagit en särställning även bland textilierna. Sidentygerna har behandlats med respekt, de har betraktats med beundran eller ha-begär, de har omgivits av legender och de har även kostat många människors livet. De har genom århundranden, ja årtusenden varit en

eftertraktad handelsvara och de har lika länge varit en symbol för välstånd och rikedom. Några plock ur silkets brokiga historia visar vilken enorm betydelse sidentygerna innehaft genom tiderna.

Kännedomen om Orientens dyrbara varor hade spritt sig väs-

terut och norrut ända till Atlanten och Ishavet. Det var dessa dyrbarheter som kom att locka företagsamma och äventyrslystna nordbor, och det var genom Sydryssland de gamla karavanvägarna förde. Det var dock inte enbart äventyrare som begav sig ut i det okända. Det förekom även

välorganiserade resor i statens eller konungars tjänst med viktiga handelsförbindelser som resultat. Men äventyrliga var resorna alltid.

I skolan fick man lära sig att de orientaliska kryddorna var värda sin vikt i guld. Det var dock siden-tygerna som intog den främsta platsen bland handelsvarorna. Ännu vid senaste sekelskifte konstaterade Sven Hedin på sina Asien-resor att siden ofta var hårdare valuta än silvermynt.

Silkets ursprungsland är Kina. Forskarna har spårat början till silkesodlingen till omkring år 2600 f. Kr., och även denna början är omspunnen av en legend: En drottning i en kinesisk provins upptäckte under en skogspromenad silkesmaskens verksamhet och silkesträdens användbarhet.

SILKESODLING PRIVILEGIUM

Silkesodlingen blev knuten till hovet och utövades under långa tider av de förnämsta och särskilt privilegierade. Den var omgiven av stränga bestämmelser för att kunna bevaras som statshemlighet. Denna hemligstämpling torde ha respekterats genom århundranden, fast en utbredning inom Kinas gränser inte i längden kunde förhindras. Först så sent som cirka 200 år efter Kristus hade själva silkesodlingen spritt sig till Korea, Japan och Indien. Sidentyger hade dock förts ut ur landet långt tidigare. En sidenindustri – med allt vad därtill hör: silkesodling, färgning och vävning – hade uppnått en mycket hög utvecklingsnivå. Tygerna var konstnärliga och tekniska underverk, framställda i välorganiserade verkstäder. Handeln västerut som kommit igång tilltog. Kina var intresserat av export, och Väst-Asien och Romarriket var omätliga mottagare av produkterna.

GENOM ÖKNAR, ÖVER BERG

Siden var en förhållandevis lätt transporterad vara jämfört med andra handelsvaror som t.ex. de mera ömtåliga kryddorna och

teet. En karavanresa genom Asien var dock alltid farofylld. Synnerligen otillgängliga bergsområden och stora fruktade öknar måste oundvikligen genomkämpas. Ofta torde skelett från tidigare stupade karavaner ha varit den enda vägvisaren. För att öka exporten och säkra förbindelsen med Väst-Asien utbyggdes nätet av karavanvägar och den s.k. sidenvägen skapades. Den befastes med fort på de farligaste sträckorna och fungerade som en officiellt bevakad handelsväg från c:a 120 f. Kr. till 127 e. Kr. Karavaner vandrade dock även efter detta med sin dyrbara packning – ofta med deltagarnas liv som insats. Ingen vet hur många karavaner som aldrig nådde sitt mål.

KLÄDERNA UTVISADE ÄMBETET

En av huvudimportörerna var hovet i Bysans. Där hade en oföreställbar klädkultur utvecklats. Långa listor med detaljerade föreskrifter förekom. De gällde vilka kläder varje ämbetsman måste eller fick bära. Kläderna visade vilken ställning vid hovet var och en hade. Prakten var otrolig och sidenet ett oundgängligt material. Anskaffningen av tillräckliga mängder siden var dyr och besvärlig. För att avhjälpa svårigheterna skickade kejsar Justinianus år 552 e. Kr. två munkar österut med uppdraget att hämta sikkesmaskäggs och skaffa sig nödiga kunskaper om sidenframställningen. De lyckades också smugga ägg i sina urholkade vandringsstavar och föra dem till Bysans. Där började en sidenproduktion som sedan långsamt spred sig över Syd-Europa. Den kunde dock aldrig tillgodose det väldiga behovet. Varför nu all denna möda, frågar man sig kanske. Vad är då det speciella med siden, jämfört med andra textilmaterial? Framförallt glansen är oöverträffbar, ja helt ouppnåelig bland andra material. Även mjukheten och tygets vackra fall är överlägsna alla andra tygers. Silket är det mest fullkomliga material som naturen ger oss. Det är starkt och så hygroskopiskt att

det kan uppta fukt ur luften upp till 30 % av sina egen vikt utan att kännas fuktigt.

Det har dock alltid varit och förblivit dyrt, ett material förbehållet furstar, kyrkor och andra privilegierade.

LILLA MASKEN INSPIRERADE TILL KONSTFIBER

Ändå har silkesmasken kommit att tjäna hela mänskligheten och inte bara några få. Det var den lilla oansenliga maskens förehavande som gav den engelska fysikern Robert Hooke den geniala idén att efterapa silkesmasken och framställa en tråd på konstgjord väg. Problemet låg i att finna den rätta kemiska lösningen.

Hur bär sig då silkesmasken åt?

Den förtär väldiga mängder blad från mullbärsträd. Bladen sönderdelas av matsmältningsvätskor och omvandlas av spinnkörtlarna till en tjockflytande vätska som pressas ut från spinnkörtlarna och stelnar till en fin tråd. Av den spinner masken ett hölje omkring sig för att där inne utvecklas till en ny fjäril. Hela processen från ägg till kokongstadiet tar drygt en månad. Någon vecka efter det alla maskar spunnit in sig insamlas kokongerna och pupporna dödas med hett vatten eller ånga. Det gäller sen att från kokongerna hitta den rätta början på tråden, för att man sen skall kunna haspla upp den så långt det går – 300–800 m per kokong.

Själva silkestråden består av två ämnen: fibroin och sericin, det sistnämnda ett slags lim, som senare till största delen tvättas bort.

Dethär var i korthet vetenskapsmännens inspirerande förebild. Det gick dock c:a 200 år tills man kom att göra de första praktiska försöken, och åter åtskilliga decennier tills man nådde så goda resultat att de fick betydelse för textilindustrin.

Nu har konstfibrerna blivit vardagsvara – att klä sig i en naturens produkt som sidenet eller andra naturfiber ställer sig idag fortfarande dyrt.